

Fordistiska grundhugsjónin

Fólk flest eru ivaleyst samd í, at tað ikki er neyðugt at uppfinna krútið tvær ferðir; og so var heldur ikki, tá føroyski feskfiskaíðnaðurin varð uppbygður. Framleiðslan bygd í nevniliga á eina grundhugsjón (paradigme) fyri vinnulívsmenning, ið var ráðandi í øllum vesturheiminum fram til miðskeiðis í 1970'unum. Í nýggjari íðnaðarsøgu verður henda grundhugsjón nevnd fordisma, og hon stavar upprunaliga frá kenda amerikanaranum Henry Ford. Hann framtí eina kollveltandi nýskap (innvasjón), tá hann fann upp á framleiða Ford-bilar á samlibandi. Samlibands-framleiðslan fekk so stóra ávirkan á alt vinnulív, at eitt heilt tíðarskeið í nýggjari vinnulívssøguskriving er kallað upp eftir Henry Ford.

Tann fordistiski framleiðsluhátturin byggir á teknologiska specialisering í tveimum atlitum: Framleiðslu af standardvörum (t. d. bilar, ella tann frá føroysku flakavirkjunum so kendi 5 punds blokkurin), og standardisering av arbeiðsskipanum (tvs. einfaldar uppgávur til arbeiðsfólkið), ið eru stýrdar av klockuni. Endamálið er at framleiða so nógvar eindir sum møgult so bílga og skjótt sum gjørligt - ella sagt við øðrum orðum: Ein skjót og effektiv mongdarframleiðsla av nøkrum fáum produktum.

Fordisman kom av álvara til Europa aftan á seinna heimsbardaga, tá meginparturin av heimspartinum lá í sori. Tá tann vestureuropeiski íðnaðurin varð endurreistur við amerikansku Marshall-hjálpin, varð hann skipaður sum hópframleiðsla á samlibandi. Í tíðarskeiðnum 1955-75 gjørdist tann fordiski framleiðsluhátturin so-statt grundarlag undir helst tí størsta búskaparliga vøkstrinum, ið heimurin

nakrantíð man hava upplivað. Hesin búskaparligi vøksturinn gjørdi tað eisini møgult at uppbyggja tey sonevndu vælferðarsamféløgin.

Við oljukreppuni í 1973 kom tað avgerandi skotið fyri bógvín á bjørtu búskaparligu gongdini. Arbeiðsloysið vaks, og sum fráleið gjørdist greitt, at ráð ikki vóru til tann stóðugt vaksandi almenna sektorin, sum eyðkendi europeisku vælferðarsamféløgin. Avgerandi broytingar komu við búskaparliga politikkinum hjá Thatcher og Reagan, og tá múrurin rapaði, rapaðu tær traditionellu fyrirteytirnar fyri vinnulívsmenning eisini.

Føroyska fordisman

So lógið tað ljóðar, byrjaði tann føroyska fordisman í Grønlandi. Tá føroyingar rættiliga fingi fótin fyri seg í Føroyingahavnini, elvdi rokfskiskapurin til, at neyðugt var at útvikla framleiðsluhættir, ið kundu arbeiða tann nógva fiskin undan. Nógvir av teimum, ið seinni uppbygdu fiskiíðnaðin á landi í Føroyum, høvdu arbeitt í Grønlandi, og teir tóku tey nýggju hugskotini við sær heim til Føroya. Fyrsta nýmótans føroyska flakavirkjið var Bacalao í Havn frá 1962, og umleið 15-20 ár seinni vóru virkini yvir 20 í tali. Samstundis hevði nýggja flakavinnan nærum oytt gomlu framleiðsluhættirnar (t.d. salt- og klippfiskaframleiðsluna).

Fordistiski framleiðsluhátturin kravdi eina stóðuga rávørutilgongd. Hesum var tann gamli útróðrarflotin ikki førur fyri, og tí var neyðugt við einum nýggjum trolaraflota. Uppá 12 ár (1973-85) vaks tann føroyski ísfiskatrolaraflotin frá einum skipi upp í 85 skip, har umleið helvtin vóru nýbygd.

Meginspurningurin í øllum føroyskum fiskiíðnaði var spurningurin um rávør-

Er mongdarframleiðslan framtíðin í føroyskum vinnulívi?

utilgongdina, tí nógv og stóðug rávøra var sjálv fyrirteytin fyri mongdarframleiðsluni. Leikluturin hjá tí almenna í fiskivinnupolitikkinum var tí júst at tryggja hesa rávørutilgongd, og hetta var gjørt við eini ørgrynnu av studingsskipanum.

Marknaðargering

Fordisman byrjaði nógv seinni í Føroyum enn í restini av Vestureuropa. Hon helt sær eisini væl longur, nevniliga heilt fram til kreppuna í 90'unum. Tá gjørdist eitt annað hugtak knappliga eins útbreitt í Føroyum sum tann fordistiski hugsunarhátturin - nevniliga marknaðurin sum sjálvstøðugt menningarprincipp. Hetta hugtakið hevur líka síðan tá staðið fremst í øllum tí politiska orðaskiftinum.

Tá vit hoyra tos um

marknaðin, er hetta aloftast í breiðum ógreiniligum vendingum, sum t.d. "marknaðurin krevur", "marknaðurin skapar sjálvur sína egnu javnvág" og "marknaðarmekanismen má fáast at virka". Henda boðskap fáa vit eftirhondini inn við móðurmjólkin, og skjótt stendur hann líka sterkt í minninum hjá einum og hvørjum unglingi sum sjálv barnatrúgvini.

Leikluturin hjá "statinum" (ella "tí almenna") í mun til marknaðin er ikki at tryggja fólk javnar møguleikar í politiskum og socialum týðningi, men harafturímóti í einum búskaparligum týðningi. Tað kann gerast við at skapa tær formligu rammurnar fyri at kapitalurin kann leita sær hagar størsti vinningurin er at fáa, og annars skal tað almenna halda seg langt burtur. Í hesi heimsmýndini

verður tikið sum givið, at eru fyrirteytirnar til staðar (tvs. tann rætta samansetingin millum rávøru, framleiðslukostnað og kapital) syrgir "tann ósjónliga hondin" fyri, at marknaðurin skapar sína egnu javnvág og harvið eisini tað størsta yvirskotið. Sagt á annan hátt merkir turkatrúgvini uppá marknaðin, at fæst tann økonomiska skipanin at virka, kemur restin av samfelagsligu menningini nærur av sær sjálvari.

Henda búskaparliga hugmyndin sigur okkum, at meiri verður rationalisera og lata marknaðarkreftirnar virka, betri eru møguleikarnar fyri búskaparligum vøkstri. Men vit kunnu ikki gera nakað serligt við sjálv-an marknaðin annað enn at seta dugnaligt sölufólk. Hinvegin kunnu vit gera nakað munandi á sjálvari kostnaðar- ella framleiðslusíðuni. Og tað er júst í tráð við henda hugburðin, at ætlanirnar fyri endurnýggjan av fiskiskipaflotanum skulu skiljast.

Ein nýfordistisk marknaðarloysn

Við einum miðalaldri uppá uml. 30 ár er fiskiflota okkara (sum ikki einaferð) bæði ov gamal og slitin til at vera kappingarførur. Tí má hann endurnýggjast, og her er tann mest effektiv marknaðarloysnin greið: Vit skifta teir núverandi uml. 40-50 trolararnar út við einar 8-10 stórar verksmiðjutrolarar, og gomlu línuskipini verða skift út við eitt ávíst tal av nýggjum frystilínuskipum. Útróðrarflotin, sum vit kenna hann, verður sum fráfríður heilt avtíkin.

Tíðirnar broytast. Einaferð var hesin bygningurin karmur um allar týðandi avgerðir í føroyskum fiskivinnupolitikki. Nú verður hann til sparikassa

savnsmynd

Hesa loysnina kunnu vit nevna eina nýfordistiska marknaðarloysn. Hildið verður fast við tað gamla fordistiska framleiðslumynstrið, men við tí muni, at búskapurin í størst møgulegum mun skal "frigerast" frá samfelagsligari ávirkan, soleiðis at marknaðarkreftirnar heilt kunnu taka yvir.

Nýfordistiska marknaðarloysnin hevur nakrar greiðar fyrimunir. Vit kunnu fiska og framleiða stórra mongdir við færri eindum (skipum). Hvørt skipið verður ógvuliga kostnaðarmikið, men vit rationalisera kortini. Vit fáa nevniliga bæði nýggj vinnutól, ið kunnu fiska meiri og effektivt, samstundis sum vit minka um tann samlaða flotan. Harafturat koma nógvar avleiðdar sparingar, ið t. d. standast av minni oljúnýtlu, trolútgerð, verksmiðjum, færri manningarløn, o.s.fr. Eisini verður ein sparing í fiskiveiðueftirlitinum, tí við færri fiskiskipum er sjálvandi lættari hjá vaktartænastuni at halda eftirlit við teimum.

Vit fáa eisini betri framleiðslu av mongdarvörum til marknaðin. Við t.d. laserstrálm og røngtenljósi kann nýmótans teknologi kappast við sjálv ta bestu flakavinnuna. Men tað er heldur ikki neyðugt at somikið sum ein einasti stertur rørir við føroyskan bryggjukant. Fiskurin kann veidast, viðgerast, framleiðast og frystast umborð, og skipini kunnu sjálvi flyta fiskin av landinum ella umskipa hann til farmaskip.

80'ini umaftur???

Alt í alt spara vit júst har, sum marknaðarhugmyndin sigur okkum, at vit skulu spara, nevniliga á kostnaðarstøðinum. Fyrst og fremst kunnu vit spara eina rúgvu

greinin endar á næstu síðu

